

A close-up photograph of a yellow flower with a bumblebee and a spider on it. The bumblebee is positioned in the center of the flower, facing downwards. The spider is located on the left side of the flower, near the center. The background is blurred green foliage.

Dogodki iz življenja čmrljev in čebel samotark

Zvezek 16, Leto 2025

Čebelarstva zveza Slovenije
Komisija UO ČZS za alternativne oprasovalce
Brdo pri Lukovici

KAZALO

1. Janez Grad	ŽE DRUGO LETO ZAPORED VREME NEPRIJAZNO DO SADJA IN ŽUŽELK – ČMRLJEV IN ČEBEL	3
2. Anton Gradišek	ČMRLJI IN ČEBELE V LETU 2025	6
3. Slavko Turšič	KAKO JE KUNA POJEDLA DRUŽINO ČMRLJEV	8
4. Darko Bončina	DOGODKI IZ ŽIVLJENJA ČMRLJEV	10
5. Miran Rejc	ČMRLJI IN ZAČETNIK 2. DEL	12
6. Jurij Nabergoj	ČMRLJ(ARJ)EVO LETO 2025	16
7. Janko Proj	TRADICIONALNI SEPTEMBRSKI POBEG; ŽE 17 LET SKUPAJ NA POTI	16
8. Tomaž Oštir	NOVE ZANIMIVE DOGODIVŠČINE S ČMRLJI	18
9. Različni avtorji	FOTOGRAFIJE ČMRLJEV IN ČEBEL SAMOTARK	21

Zbral: **Janez Grad**, janez.grad33@gmail.com

Uredil: **Tomaž Oštir**, t_ostir@yahoo.co.uk

Besedila prispevkov niso lektorirana in recenzirana

Fotografija na naslovnici: Miran Nerat, čmrlja *B. lucorum* in *B. pascuorum* na rumenih reginah,
Petelinje/Dol pri Ljubljani, 27. 9. 2025

Do sedaj objavljeni zvezki »Dogodki iz življenja čmrljev in čebel samotark« so na voljo na
spletnih straneh Čebelarske zveze Slovenije: <http://www.czs.si/content/F5>

ŽE DRUGO LETO ZAPORED VREME NEPRIJAZNO DO SADJA IN ŽUŽELK – ČMRLJEV IN ČEBEL

Janez Grad, janez.grad33@gmail.com

Gojenje čmrljev

Slovenija je majhna dežela pa vendar, kar se vremena tiče, zelo raznolikih pokrajin. Tako smo imeli pri nas, v vzhodnem delu Ljubljanske kotline, v času cvetenja sadja in grozdja hladno in deževno vreme. Vse je sicer bujno cvetelo, obrodilo pa slabo. Menim, da opráševalci - čebele in čmrlji, niso mogli opravili svoje naloge. Februar je bil raazmeroma suh, hladnemrzzel, imeli smo še sneg in jutra s slano. Tudi marec je bil hladen, moker in povrhu še zelo vetroven - s severnim vetrom. Kljub temu so spomladanske cvetice in grmovnice šle svojo pot cvetenja.



Slika 1.1: Delavka *B. pascuorum* na krvomočnici, 29. 5. 2025.

Na njihovem cvetju sem tako opazil naslednje vrste čmrljevih matic: *Bombus lucorum*, 7. 3., *B. humilis* (črna), 7. 3., *B. pascuorum*, 10. 3., *B. hypnorum*, že naseljeno v panju v čmrljaku, 13. 3., *B. pratorum*, 20. 3., *B. haematurus*, 27. 3. In



Slika 1.2: Delavka *B. pratorum* na plezalki pod balkonom, 30. 5. 2025

B. humilis (siva). V panju naseljeno matico *B. hypnorum* sem več dni hranil in jo ponoči nosil v klet. Pozneje se je to pokazalo tako, da je leta imela mlade delavke že 30. 3., mnogo prej kot druge matice, ki so se naselile v panje pozneje. Na mojo veliko razočaranje se ni vrnila s prezimovanja nobena od *B. sylvarum*, *B. argillaceus* in *B. hortorum*, ki so se izglele pri meni v lanskem letu. V panje se je vselilo 7 matic: 6 *B. hypnorum* in 1 *B. pascuorum*. Vse preostale matice, med njimi 3 *B. humilis* so postale žrtve šoj, srak, srakoperja in mrzlega, deževnega in vetrovnega vremena. Vseh 7 matic je vzredilo močne družine z velikim



Slika 1.3: Gnezdo čmrljev *B. hypnorum*, v panju, 6. 6. 2025.

številom delavk in s po več mladimi maticami, ki so že poleti odletele na prezimovanje. Prve delavke so se pojavile v različnih panjih v času od 17. 5. do 25. 6.



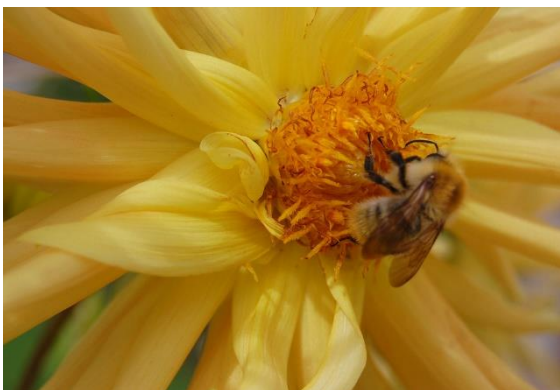
Slika 1.4: Hlajenje gnezda čmrljev *B. hypnorum* v panju v neznosni vročini, 15. 6. 2025.

Značilnost letošnjega vremena je bil ekstremno vroč junij. Čeprav so bili panji postavljeni v senci pod nadstrešjem čmrljaka in v senci drevja pred čmrljakom, so delavke ure in ure posedale na bradah in prvih stranicah panjev ter z mahanjem kril hladile gnezda v panjih. Pomagal sem jim tako, da sem odmaknil pokrove panjev. Zanimivo je, da so čmrlji svoje izločke puščali na deski pod panji in jo zelo onesnažili. Kaj takšnega v preteklih letih nisem opazil.



Slika 1.5: Deska pod panjem, polna posušenih izločkov čmrljev, posledica vročine, 5.7.2025.

Družine *B. hypnorum* so pomrle do 29. 7., družina *B. pascuorum* pa 5. 10.. Okoliški travniki so bili v septembru že trikrat pokošeni in tedaj čmrljem niso nudili nobene paše. Tako so prišle v poštev naše regine, rumene in roza, rožmarin, travniško grabljišče in sivka, delno tudi rdeča deteljica. V oktobru sem lahko na teh rožah in grmičkih vsakodnevno opazoval do 4 *B. lucorum* in do 3 *B. pascuorum* čmrlje.



Slika 1.6: Čmrlj *B. pascuorum* na cvetu regine, 2. 10. 2025.

Razen družine *B. pascuorum* so vse preostale (*B. hypnorum*) družine napadle voščene večšče. K sreči so mlade matice iz vseh panjev v večini

odletele na prezimovališče še pred pojavom leteh. Še pred nastopom zime sem ali še bom panje znotraj počistil in uničil tudi bube večš, ki so čakale pomladi.



Slika 1.7: Čmrlj *B. lucorum* na cvetu regine, 2. 10. 2025.

Vse fotografije so bile posnete v čmrljaku, na vrtu naše hiše v vasi Petelinje ali na polju s sončnicami.

Druge zanimivosti

Omenim tri:

(1) Obisk skupine 18 ljubiteljev narave in kulture.

Šestega septembra se je oglasila pri meni doma v Petelinjah skupina izletnikov pod vodstvom gospoda Janka Proja. Poleg drugih kulturnih in turističnih zanimivosti v Moravški dolini in v občini Dol pri Ljubljani so si želeli ogledati tudi moj čmrljak in imeti pogovor z menoj o čmrljih.



Slika 1.8: Čmrljak ob hiši Petelinje 16, 6. 9. 2025.

Datum in mesto srečanja sva z g. Projem, na njegovo željo, določila že maja letos. Gospod Proj je držal obljubo in tako so me res obiskali na dogovorjeni datum. Po moji okrog enourni razlagi o čmrljih smo imeli zelo prijeten razgovor, z mojimi odgovori na njihova vprašanja. Na dvorišču doma sem postavil tudi

manjšo razstavo s fotografijami in posterji čmrljev, tujo in domačo literaturo o čmrljih, satjem in zbirko mrtvih čmrljev različnih vrst. Tako prijetne družbe, ki bi jo zanimali čmrlji, v preteklosti še nisem imel. Naj omenim, da ta skupina vsako leto v septembru organizira podoben izlet v nekem predelu Slovenije. Človeka "kar zagradi", da bi jih posnel.



Slika 1.9: Čmrlj *B. hypnorum*, 4. 6. 2025.

(2) S sončnicami "uokvirjeni" njivi.

Na ravnini pod vasjo Petelinje so polja, njive in travniki bližnjih kmetov, tudi Kokaljev oziroma Glavičev. To je izredno pridna družina s fanti raznih poklicev, ki pridno opravljajo tudi kmečka dela, eden pa je tudi čebelar in član



Slika 1.10: Tri do čebelic in čmrljev prijazne sončnice.

Čebelarskega društva Dolsko. In ti fantje so se letošnje leto omislili, da bodo posejali večje število sončnic. V ta namen so izbrali dve njivi in na robovih le-teh posejali več sto sončnic. S tem so popestrili polja okrog njih, hkrati pa čebelam in čmrljem zagotovili obilo dobre

hrane, predvsem cvetnega prahu. Zelo koristno! Ker zgledi vlečejo, so v bližnji Podgori to poletje že cvetele tri njive ajde in ena njiva sončnic. Upam pa, da jih bo v prihodnje še več.



Slika 1.11: Njivi, "uokvirjeni" z več sto cvetočimi sončnicami.

(3) Predstavitev in podaritev knjige ČMRLJI V SLOVENIJI.

Avtorji: Petra Bole, Janez Grad, Anton Gradišek, Tomaž Oštir, Ivan Toplak, urednik Janez Grad. Prejemnika: pisatelj, pesnik in etnolog mag Ivan Sivec na "Občinski proslavi Ta veseli dan kulture", 3. 12. 2024 - in Lojze Peterle, bivši predsednik Čebelarske zveze Slovenije ter predsednik Mednarodnega čebelarskega kongresa APIMONDIA 2003, Ljubljana, na "Občinski proslavi Obrambne strukture osvoboditve", 27. 6. 2025, Občina Dol pri Ljubljani.

Za zaključek priporočam še kaj branja o čmrljih. Predvsem v naslednjih treh knjižnih delih boste našli marsikaj zanimivega in koristnega o njih:

- Pomembni in ogroženi opraševalci: Čmrlji v Sloveniji. Čebelarska zveza Slovenije, Lukovica 2010.

- Redkejšje vrste čmrljev v Sloveniji : Značilnosti čmrljev in zanimivosti. Celjska Mohorjeva družba, Celje, 2016.

- ČMRLJI V SLOVENIJI: značilnosti, razširjenost, vrste, virusi, opraševanje. Muzeji radovljiške občine, Čebelarski muzej, Radovljica, 2023.

ČMRLJI IN ČEBELE V LETU 2025

Anton Gradišek, anton.gradisek@ijs.si

Letos sem prvega čmrlja opazil šele 18. marca, pa ne zato, ker jih ne bi iskal – le hladneje je bilo kot lani. Čebele so se sicer spretavale tudi že sredi februarja, videl sem jih na telohu. Prve čebele samotarke na domači gnezdilnici so se prikazale konec februarja, v naslednjih tednih je bilo izredno živahno, saj sem imel prejšnjo sezono v leseni gnezdilnici zapolnjene prav vse luknjice. Tokrat sem dodal še dva snopa trstike (Danilo, hvala!), ki so ju tudi dobro sprejele. Poleg običajnih čebel vrste *Osmia cornuta* sem zasledil še eno vrsto, ki pa je nisem uspel fotografirati tako dobro, da bi jo lahko bolje določil. Postavil sem tudi eno gnezdilnico za čmrlje, a brez uspeha. Kot je dejal prof. Grad, če želiš, da se ti čmrlji sami naselijo v gnezdilnice, boš bolj ali manj razočaran. Matic pa nisem lovil. Naj si tokrat svoja gnezda raje poiščejo same.



Slika 2.1: Dva različna pristopa k gnezdilnicam.

Z akademskega vidika je bilo leto zelo uspešno. Objavili smo dva znanstvena članka s področja

čebel in čmrljev. Prvi članek predstavlja zbirko posnetkov ogrožene južnoameriške vrste čmrlja *Bombus dahlbomii*, ki so jih kolegi zbrali na terenu v okolici argentinskega mesta Bariloče, drugi članek pa opisuje, kako smo razvili računalniški algoritem za spremljanje aktivnosti čebel samotark na gnezdilnicah. O tem sem nekaj malega napisal že za prejšnje številke zbornika. Poleti je bil pri nas na



Slika 2.2: Samotarka, ki ni *osmia*.

Institutu »Jožef Stefan« na obisku Ryo Yagi, študent z Univerze v Tokiu, ki je algoritem optimiziral še naprej, tako da bo primeren za uporabo na čipu. Senzorju tako ni treba shranjevati vseh podatkov, ampak jih obdela že sproti in pošlje naprej samo zanimive informacije, v tem primeru o aktivnosti samotark. Druga zanimiva študija je potekala v sodelovanju z dr. Rokom Šturmom z



Slika 2.3: Čebela samotarka.

Nacionalnega inštituta za biologijo. Tu smo analizirali podatke vibracij, ki jih povzročijo opráševalci, ko sedejo na cvet ali se po njem sprehajajo. Z računalniškim algoritmom lahko precej dobro ločimo, če se cvet trese zaradi prisotnosti opráševalca ali morda zaradi vetra.

Tudi projekt z medonosnimi čebelami (WellBEEing, ARIS J7-50040) napreduje dobro. Vseh 20 panjev, ki so vključeni v študijo, smo opremili s pametnimi senzorji in kontinuirano zajemamo podatke o teži panjev, temperaturi, vlagi, padavinah, hlapnih organskih spojinah, snemamo pa tudi zvok. No, v času, ko pišem ta prispevek, je aktivnih panjev le 18, saj nam je dva panja na Vremščici prevrnil medved (ki je pojedel satje, senzorjev pa na srečo ne in verjetno jih bomo uspeli obnoviti). Z dr. Lucijo Žvokelj sva se udeležila konference v okviru projekta COST BeSafeBeeHoney, ki je potekala v Sarajevu. Predstavil sem naše delo z analizo podatkov tehtnic in za to dobil nagrado za najboljše predavanje. V okviru tega projekta je bila izdana tudi knjiga receptov, ki uporabljajo med, najdete jo na spletni strani <https://www.besafebeehoney.eu/repository>

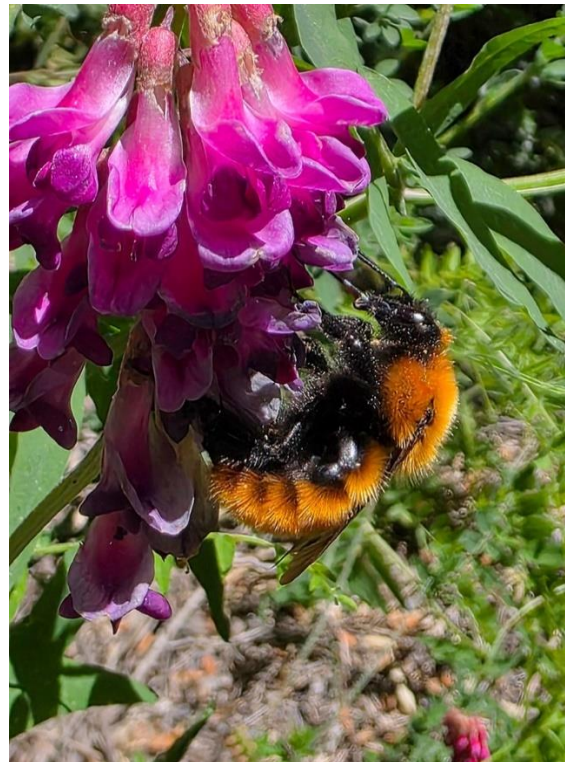
Še dodatna zanimivost, poleti sem med sprehodom po centru Ljubljane opazil roj čebel, ki se je ustavil na sedežu kolesa, ki je bilo priklenjeno na Cankarjevi ulici. Smo komentirali, da je to dobra alternativa ključavnici.



Slika 2.4: Zanimiva osa.

Novembra smo se ponovno dobili na srečanju Komisije za alternativne opráševalce ČZS. Na srečanju je Gorazd Trušnovec, predsednik

društva Urbani čebelar, predaval o svojih izkušnjah s čebelami na različnih koncih sveta, predvsem v Etiopiji in na Japonskem.



Slika 2.5: Največji čmrlj *Bombus dahlbomii*, redka in ogrožena vrsta.

V prvi polovici decembra sem obiskal kolege v Argentini, s katerimi sodelujemo v okviru projekta National Geographic. Projekt se ukvarja s spremljanjem ogrožene vrste čmrlja *Bombus dahlbomii*, ki živi v južnem delu Argentine in Čila in je največja vrsta čmrlja na svetu. S kolegi iz Bariločeja smo se odpravili v zaselek Puerto Blest v nacionalnem parku Nahuel Huapi ob istoimenskem jezeru. Do tja dobro uro vozi ladjica, v Puerto Blestu pa je hotel, biološka postaja in postojanka argentinske vojske, ki nadzira plovne poti po jezeru, saj je v bližini meja s Čilom. Več dni smo preživeli na terenu in spremljali čmrlje in druge opráševalce. Pokrajina tu je valdivijski gozd, poseben tip gozda z vrstami, kot so *Nothofagus dombeyi* (lokalno imenovano coihue, vrsta tako imenovane južne bukve, čeprav ni v bližnjem sorodu z evropskimi bukvami), vrsto iglavca *Fitzroya cupressoides* (z lokalnim imenom alerce), bambusi in praprotni. Regija je zaradi vpliva Andov deležna velike količine padavin, že

nekaj kilometrov proti vzhodu pa se padavine drastično zmanjšajo in pokrajina preide v patagonsko stepo s travami in nizkim grmičevjem. Kljub temu, da smo bili v nacionalnem parku, me je presenetilo, kako veliko invazivnih vrst je prisotnih. Tudi čmrljev. Pred časom so za potrebe kmetijstva, za rastlinjake in za nasade jagodičevja, v Južno Ameriko uvozili kolonije evropske vrste *Bombus terrestris*, ki so se potem razširili po velikem delu regije. Zdaj jih najdemo tudi na slikah, ki prikazujejo lokalno floro in favno. Poleg tega je prisotnih tudi cel kup invazivnih rastlin, med njimi *Lupinus polyphyllus*, ki je sicer čudovita cvetlica z velikimi cvetovi, pa tudi medovita rastlina, ki jo imajo čmrlji radi, a je kljub temu invazivna in postaja problematična na več predelih sveta. Od lokalnih rastlin pa je zanimiva *Fuchsia magellanica*, fuksija, ki tu

raste v obliki velikih grmov. Videti *dahlbomii*-ja v živo je posebno doživetje. Čeprav so čmrlje matice že tako velike, je ta vrsta zares ogromna. Ko leti, brenči z zelo nizko frekvenco, tako da ga pogosto najprej slišiš in šele potem zagledaš. Domačini jim pravijo kar »leteče miške«. So pa zelo ogroženi, saj jih izpodrivajo invazivne vrste, tako s stališča bitke za hrano kot za gnezdišča. V nekaj dneh na terenu smo jih videli manj kot 20, *terrestris*-ov pa je bilo cel kup. Pri slednjih sem videl tako matice kot tudi že delavke, pri *dahlbomii*-jih pa samo matice. Videl sem tudi cel kup drugih opraševalcev, od samotarskih čebel, ki v teh koncih najraje gnezdiijo v tleh, os, muh trepetavk in metuljev. Opraševalci v teh koncih so tudi kolibriji in netopirji. Kolibrija sem videl le enega, pa še to le od daleč, netopirjev pa je bilo več, ponoči, ob opazovanju zvezd južne poloble.

KAKO JE KUNA POJEDLA DRUŽINO ČMRLJEV

Slavko Turšič, tursic.dra@gmail.com

Spomladi 2025 je preko zime na klopki pred hišo, na jugovzhodni strani, ostala ptičja hišica. Lastnik je ni ponovno postavil na primerno mesto za gnezdenje sinic, potem ko je propadlo drevo, na katerem je bila pritrjena. V hišici so bili ostanki mahu in perja, ki jih je nanesla ptica v prejšnjih letih, ko je bila hišica še njen dom. Čeprav imam na več krajih postavljene panje za čmrlje, se je tokrat zgodilo prvič, da je čmrlja matica izbrala ponujen panj za svoje domovanje. Spomladi sem navažal zemljo na del vrta izza škarpe in po napornem dnevu sem se popoldne usedel na klopco poleg hišice. In enkrat sem opazil, da je v hišico priletel čmrlj. Opa! Čudovito. Očitno si je matica izbrala hišico za svoje domovanje. V naslednjih dneh sem videl matico še večkrat, kako je prihajala v hišico. Konec aprila, ko sem se tako spet usedel

na klopco poleg hišice in se je klop stresla, sem zaslišal za hip pritajeno brenčanje vznemirjenih čmrljev. Krasno, matica si je uspešno vzgojila



Slika 3.1: Čmrlji v ptičji hišici 2025.

svojo družino. Prav z veseljem si je bilo v maju mesecu ogledovati, kako so čmrlji priletavali in izletavali iz hišice. Večkrat me je mikalo, da bi

odprl streho hišice in si pogledal gnezdo. Poskusil sem zavrteti tudi pokrov revizijske odprtine na strani hišice, namenjenemu čiščenju gnezdilnice, pa se ni hotelo zavrteti. In tako je ostalo do...



Slika 3.2: Čmrlji v ptičji hišici 2025.

Bila je hladna deževna noč 23.05.2025. Zjutraj sem se napotil do kupa zemlje, ki sem ga odvažal na vrt. Prvi pogled na klopco mi je zastavil vprašanje, kje je pa hišica s čmrlji? Bila je na tleh. Prevrnjena. Pločevinasta streha vsa odrgnjena in robovi skrivljeni. Gnezdo vse pomečkano, premočeno, na njem pa trije napol mrtvi in mokri čmrlji. JOJ!? Kdo je bil storilec, da



Slika 3.3: Čmrlji v ptičji hišici 2025.

se je tako znesel nad mojimi brenčičimi sosedi na klopci? Pregled hišice je pokazal, da je storilec na vsak način hotel do slastnega medenega zalogaja in beljakovinskega dodatka v obliki mladice čmrljev. Ker ni mogel skozi

luknjo d20 mm na prednji strani, mu je uspelo zavrteti pokrov revizijske odprtine in na dosegu tace je imel slasten zalogaj. Ni bil sicer velik, moral si je najti še kaj za pod zob tisto noč. Bil pa je seveda sladek. In kdo je osumljeni storilec? Kuna seveda. Že nekaj let živi pri vasi.



Slika 3.4: Uničeno čmrlje gnezdo 2025.

Stanovanje zamenja z našim kozolcem, kjer je imela tri mladiče 2022 leta in sosedovim, kjer živi letos(2025). Videl sem jo večkrat proti večeru, kako je prečkala njivo iz smeri kozolca proti železniškemu mostu in dalje v gozd. Ko sem enkrat proti večeru tiho sedel na klopci, je prišla mimo na razdalji enega metra, ne da bi se ozrla levo ali desno. Sploh me ni oplazila s pogledom. Včasih je prišla čez cesto in splezala na garažo. Potem pa se je slišalo kako se premika po tramovih na drugo stran, do skednja. Odhajala je na lov. Potrebno je pač jesti, dokler si živ. Tiste noči je prišla tudi do klopce in v njen smrček je ujela sladki vonj medu. Kaj lepšega. Potrudila se je vlomiti v hišico in se posladkati. Življene za kuno in smrt za čmrlje brenčiče. Življenjski krog pač.

Spet bom na klopci pustil hišico še eno leto. Mogoče jo naseli nova matica. Toda tokrat jo bom pravočasno obesil na steno, da je kuna ne bo mogla doseči.

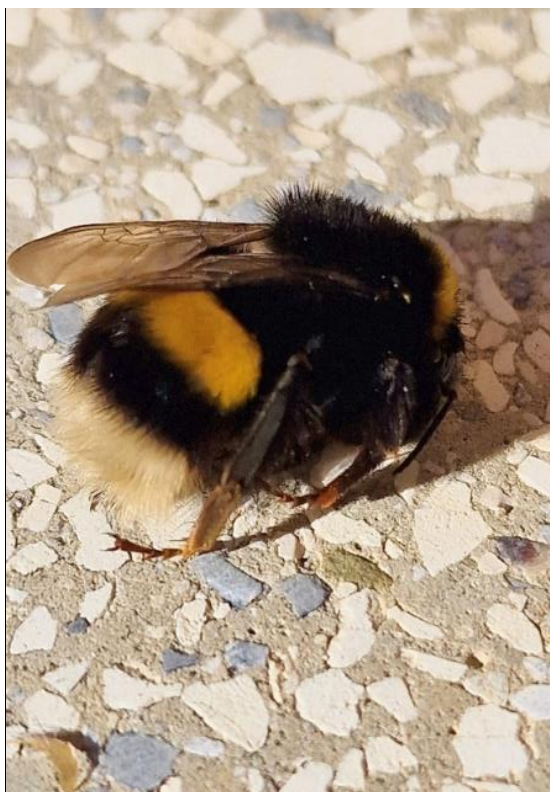
Slavko Turšič, Dražica, Borovnica

DOGODKI IZ ŽIVLJENJA ČMRLJEV

Darko Bončina, darko.boncina@gmail.com

Znanstveniki ugotavljajo, da se populacija čmrljev zmanjšuje, svet čmrljev se odvija pred našimi nosovi, poln drame, presenečenj in neizmerne trdoživosti. Matica *Bombus* nosi celotno usodo kolonije na svojih krilih. Gnezdo se začne, razvije in preživi, če so za to pogoji. Žal pa ravno napredek človeka in njegovo delovanje to ruši.

Lepo je opazovati te puhaste in marljive žuželke. Za opazovanje si moraš vzeti čas, ura mine, da se niti ne zaveš. Ni lepšega, kot da uspeš opazovati razvoj čmrlje družine od začetka do konca. Poskušal bom opisati dogodke drevesnega čmrlja, ki se je naselil v panj, ki sem ga postavil v Modrejcah, na isto mesto kot lani.



Slika 4.1: Matica *B. terrestris* na Kolovratu sredi zime, 5. februar 2025.

Prvega čmrlja sem v Modrejcah videl že 2. februarja. Dopoldne ob 10:30 je bilo sončno vreme in 15 stopinj C. Panj sem imel že

nastavljen in sem čakal, da se pokaže prilika. Časa sem imel letos bolj malo in se nisem mogel temu posvetiti v zadovoljivi meri. Dne 11. aprila popoldne, ura je bila že krepko čez 18h, ugledam čmrlja z rdečim zadkom, kako počasi v slogu cikcak med pritlehnimi rastlinami preiskuje prostore med njimi. Previdno sem ga ujel v kozarec in dal v panj. Hitro je zlezal v panj skozi odprtino. Zamašil sem luknjo za 15 minut in nato odmašil. Čez kakšnih 5 minut je prilezel iz panja se ustavil na bradi, nato pa v rahlem zavoju odletel.



Slika 4.2: Družina čmrljev *Bombus hypnorum* 19.05.2025 ob 22:16.

Panj sem ponovno obiskal 19.05. ob 17h. Ko sem se približal panju sem videl, da čmrlji izletavajo in se vračajo. Stal sem na lestvi in sem se moral oddaljiti, ker so me grozeče obletavali. Videl sem tudi, da čmrlji niso tiste vrste kot čmrlj, ki sem ga vnesel. Ti čmrlji so imeli rjavo oprsje in sivkast zadek. V primerjavi s sliko je bil to drevesni čmrlj *Bombus hypnorum*.

Obiskal sem jih spet 15. junija ob 18h. Zunaj sem naštel kakšnih 30 čmrljev, ki so bili na

panjski končnici. Mislim, da so verjetno med drugim tudi hladili panj. A v panju se je pa tudi slišalo kar močno šumenje. Odločil sem se, da se vrnem zvečer in pogledam v panj. To sem tudi storil. Vrnil sem se ob 20:30 in že na dva metra zaslišal, kako čmrlji v panju brenčijo. Počasi sem poskušal odpreti pokrov pa ni šlo. Prijel sem z obema rokama, spodnji del posebej in le s težavo odprl pokrov. Gosenice so vse prepredle z nitkami. Lovil sem gosenice in jih dajal v stekleno vazo, ki sem jo že prej namestil. Čmrlji so bili izredno hudi in nisem jih mogel fotografirati. Imel sem srajco z dolgimi rokavi, usnjene rokavice in klobuk z mrežo. Kljub temu me je čmrlj pičil v prst skozi rokavico. Ob 21:30 je bilo zunaj še 26 C. Panj sem pokril, a okrog panja je brenčalo še kakih devet čmrljev ki so dajali vedeti, da jim obiskovalec ni všeč. Drugi dan sem preštel gosenice in bilo jih je 32.



Slika 4.3: Zaradi zapredkov gosenic je bilo potrebno odpiranje panja z nožem.

Druge so se pa ob pregledu poskrile pod satovje. Dne 18.06. sem ponovno preveril stanje gnezda. Zvečer ob 22h pridem do panja in že na tri metre zaslišim močno brenčanje čmrljev. Spet sem pokrov le s težavo odprl. Stanje je bilo še slabše kot zadnjič. Videti je bilo, da nekaj gnezda že manjka. Polovil sem še nekaj gosenic, kar pa je bilo zelo težko zaradi agresivnih čmrljev, in tudi vročine. Druge so se

pa spet poskrile. Čmrljev pa je bilo sorazmerno veliko, in bili so kar veliki primerki, verjetno mlade matice.



Slika 4.4: Iztrebki gosenic in mah z volno.

Dne 23.06 ob 11:00 je šla žena pogledat, da vidi te čmrlje. Ko se je panju približala na tri metre, jo je čmrlj pičil nad levim očesom. Nekaj časa jo je kar močno bolelo, tudi jaz se nisem upal več približevati brez klobuka z mrežo. Čmrlji so že pred tem začeli iz panja odstranjevati iztrebke gosenic in drobir. Šele kasneje sem ugotovil, da so bili to iztrebki gosenic. Dne 31.07 sem videl, da čmrljev ni več in sem panj razdril in vsebino z gosenicami zažgal. Upam, da je preživelo kljub težavam ob napadu večje kar lepo število mladih matic.

Čmrlji na Logu.

Prijatelj Lojze Beguš ima velik in urejen vrt v Tolminu na Logu, na levi strani reke Soče, pri bregu pod Tolminom.

6. julija 2025 me je poklical in mi dejal: "**Pridi pogledat, koliko čmrljev imam v vrtu!**"

Zapeljal sem se z avtom do njegovega vrta in res sem imel kaj videti. Ura je bila **18.00** in nad Kolovratom se je pripravljala nevihta. Tu na Logu pa je bilo sončno in 29C. **Grm Ehinacije** je bil poln čmrljev, ki so kar tekmovali, kateri bo nabral več medu. **Lepo jih je bilo opazovati.** Malo naprej je bil velik **grm Sivke**, tudi tu je bilo polno čmrljev. Hiteli so, kot da bi se bali neurja.

In res, ob **19.10** se je pojavila huda ploha in za

danes je bila paša končana.



Slika 4.5: Fotografije posnete 06.07.2025 ob 18.10 na Logu v Tolminu.

ČMRLJI IN ZAČETNIK 2. DEL

Miran Rejec, benck.miran@gmail.com

Po uspešnem lanskem letu, ko sem imel prvi polni panj, sem se odločil, da 29.11.2024 pregledam (skupaj z. Bončina Darkom, ki je istočasno tudi moj tast), kaj je bilo v panju. Seveda sem razmišljal, da je panj prazen, oziroma je poln mrtvih čmrljev. Temperatura je bila nekaj dni tudi že pod 0°C. Seveda, je bilo tako, vendar sva skupaj z žalostjo ugotovila, da je pri vходу v “bivalni del” še živa ena delavka. Gnezdo sva že prej odprla in nekaj satovja že vzela iz panja. Delavko sva vzela iz panja, in ker je bilo v prostoru toplo, se je začela premikati. Ob pregledu panja sem preštel približno 1/3 čašic, naštel sem jih 47. Očitno je bil panj velik.

Prvega čmrlja letos sem videl 21.2. Seveda na pokopališču, tako kot tudi lani, ko sem zadnjega čmrlja videl leteti na Dan mrtvih. V obeh primerih je bil čmrlj vrste Temni zemeljski čmrlj, ali *Bombus terrestris*.

Naslednje dni je bilo slabo vreme z redkimi sončnimi dnevi. Tako je prišel april. Pripravil

sem panj, v upanju, da bom “ujel” kakšnega čmrlja. Seveda sem v panj dal tudi dlako naše mačke Molly, katera se je seveda izdatno preoblačila v poletne obleke.

Tako je prišel petek četrtega aprila. Iz službe sem prišel nekaj prej kot ostale dni. Ura je bila nekje okoli 14:15. Skoraj istočasno je domov prišla partnerka Ksenija. Ker je bilo nekaj lepih dni, sem jo vprašal, če se spomni, kam smo prejšnje leto dali vazo za lovljenje čmrljev in bat, s katerim “potisnemo” čmrlja v panj. Komaj sva dobila vazo, že je na balkon priletel res velik primerek Velikega črnordečega čmrlja, *Bombus lapidarius*. Zaprl sem balkonska vrata, ter poskušal čmrlja ujeti. Kar nekaj časa sem porabil, da sem ga varno ujel. Odnese sem ga k panju, vendar nisem imel bata, zato čmrlj nikakor ni hotel v panj. Takrat sem se spomnil, da ga lahko “vržemo” v panj. Seveda mi je vse to povedal moj mentor Darko. Kseniji sem naročil naj pokrov panja dvigne, sam pa sem

čmrlja stresel iz vaze, ona pa je pokrov hitro pokrila. Panj sem postavil na mesto.

Nato sem počakal približno 20 min, ko sem panj "odprl". Luknjo sem zaprl s papirnato brisačo. Po približno dveh minutah je iz panja prišel čmrlj. Letel je okoli panja v vedno večjih krogih. To je trajalo več kot eno minuto, nato je odletel. Odločil sem se, da bom panj opazoval, če čmrlj pride nazaj. Čez približno pet minut je prišel, letel vzporedno s panjem (na razdalji približno 2m) do konca vrta, se obrnil in odšel v smeri prvega odhoda. Čez 5 min je zopet prišel, preletel čez cel vrt, sem in tja, se usmeril proti meni, se ustavil en meter pred mano in odletel v smeri prvega odhoda. Ko je čez 5 minut ponovno priletel, je poletel direktno v panj.

Slabo vreme je nato za tri tedne ustavilo lov. Tako sem šele v petek 25.4.2025 prišel do možnosti, da ujamem spet čmrlja. Hčerkin prijateljica je prišla na obisk, ter dejala, da mi imamo čmrlja na balkonu. "Ujel" se je za odprta vrata in ni našel izhoda.

Preden sem čmrlja ujel, sem preveril, da ni slučajno že čmrlj, katerega sem že imel v panju. Samo malo sem privzdignil pokrov na panju in čmrlj se je oglasil.

Imel sem še en pripravljen panj. Panj je napolnjen z Kapok vato in mahom, seveda sem dodal še mačjo dlako. Z rokami sem ujel čmrlja in ga "vrgel" v panj. Panj sem odnesel na mesto. Zopet sem počakal približno dvajset minut. Nato sem panj odprl. Tudi v tem primeru je čmrlj dolgo obletaval panj v vedno večjih krogih. Ko sem čakal, da se čmrlj vrne, sem videl, da se panj dotika stene. Prišel sem na "IDEJO", da panj premaknem za kakšen milimeter od stene. Seveda sem ga z zadnje strani odmaknil za 5 milimetrov, ampak nisem videl, da sem spredaj odmaknil skoraj 2 centimetra. Čez približno pol ure je čmrlj priletel. Pristal je na bradi, ter hotel v panj. Vendar sem mu panj premaknil, tako, da je iskal vhod bližje steni, kot je bil sedaj. Plezal je po panju, nato poletel. Spustil se je nižje in

zagledal vhod spodnjega panja. Odšel je v njega in se čez približno 10 sekund vrnil. Malo je poletel okoli panja, nato pa odletel. Tako sem ugotovil, da sem naredil veliko napako. V soboto sem opazoval panj, vendar se ni pri njem nič dogajalo, v spodnjem pa je bilo kar veliko prometa. Ker tudi v nedeljo ni bilo nič od "življenja" pri zgornjem panju sem ugotovil, da čmrlja ne bo v zgornji panj.

Tako sem popoldne ta panj prestavil in ujel Rjavega čmrlja, *Bombus pascuorum*. Seveda z rokami, ko je iskal luknje v travi. "Vrgel" sem ga v panj. Postavil sem ga na mesto in čakal 30 minut. Nato sem vhod panja odprl. Ker ga ni bilo več kot 45 minut na spregled, sem vedel, da je nekaj narobe. Odprl sem panj in videl "utrujenega" čmrlja pri zračnikih panja. Ni našel izhoda iz panja, čeprav ima panj dva izhoda v predprostor. "Ponudil" sem mu prst, katerega se je oprijel in ga dal v predprostor. Tam sem ga imel "zaprtega" še približno 5 minut. Ko sem vhod odprl je po minuti čmrlj prišel iz panja, malo poletel okoli njega in odšel. Čakal sem še približno pol ure, vendar se ni vrnil. Verjel sem, da se po takšni izkušnji čmrlj ne bo vrnil. Tako sem opazoval panj še v ponedeljek in torek, čmrlja nisem videl. V sredo je na balkon prihrumel ogromen čmrlj vrste *Bombus terrestris*. Odločil sem se da ga dam v panj, v katerega sem dal rjavega čmrlja. Iz panja sem še vzel nekaj mahu, ter malo premaknil material pri vhodu v "stanovanjski" del, da bi čmrlj sigurno našel izhod iz panja. Čmrlja sem zopet ujel z rokami in ga vrgel v panj. S papirnato brisačo sem zaprl vhod. Vrnil sem ga na mesto, kjer je prej bil.

Po približno 10 minutah pa šok. Vrnil se je Rjavi čmrlj, za katerega sem verjel, da se nikoli ne bo vrnil. Ko je videl, da je vhod zaprt, je malo poletel okoli panja, ter odletel. V trenutku sem se odločil, da Temnega zemeljskega čmrlja izpustim, in dam priložnost rjavemu čmrlju. Odkril sem pokrov in čakal nekaj sekund, da je čmrlj prišel iz mahu in volne. Očitno je že raziskoval dom. Čakal sem približno 45 minut, ko se je vrnil rjavi čmrlj. Odšel je v panj in se 20



Slika 5.1: naša darovalka dlake in hkrati čuvajka panjev

minut ni vrnil iz njega. Očitno ga ni motilo, da smo mu "preurejali" stanovanje in mu že "naselili" podnajemnike. Čmrlja sem še večkrat videl leteti v in iz panja.

V zgornjem panju je bilo pa kar živo. Dokler nismo prvega maja ugotovili, da v panj hodita dve matici. Imeli smo "srečo" in videli, da je ena matica letela iz panja, druga pa v panj. Skoraj sta se zaleteli pri vhodu. Vprašanje, ki se mi je porajalo, je bilo, ali mogoče živita v istem panju dve matici iste vrste?

Ker smo imeli veliko prometa s čmrlji, mi je g. Darko prinesel še tretji panj. Ponovno smo mu dodali mačjo dlako. Z rokami sem ulovil še enega rjavega čmrlja in ponovil postopek. Ker je bilo pozno popoldne, sem imel čmrlja pol ure zaprtega, nato sem ga odprl. Čez dve minuti je prišel iz panja, malo poletel okoli njega in odletel. Ker se je bližala tema, sem ga čakal do teme, a ga nisem videl, da bi se vrnil. Sem ga pa čez dva dni z veseljem videl, ko je odšel v panj.

Z veseljem sem ugotovil, da "trik" z mačjo dlako deluje 100%. Ulovil sem 5 čmrljev, vsi so se vrnili, kljub nekaterim res "neumnim" postopkom, katere sem zagrešil. Edini čmrlj, ki se ni vrnil, je bil temni zemeljski čmrlj, vendar sem njega sam izpustil. Pri tem sem se pa še naučil, da je Rjavi čmrlj zelo previden pri prihodu in odhodu iz panja. Njega je res težko

videti, medtem pa ko Črnordečega že od daleč zaslišiš, in ga vidiš.

Tako sem imel polne tri panje. Nekaj dni sem jih pogosteje opazoval in z veseljem videl, da so vsi panji aktivni.

Čez nekaj dni pa šok. V panjih z rjavima čmrljema se ni nič dogajalo. Pozorneje sem jih opazoval še kak teden, vendar ni bilo več videti matic. Po nekaj dneh sem zvečer odprl panja in z žalostjo ugotovil, da čmrljev ni več. V enem sta bili narejeni dve čašici, v drugem pa nič. Očitno se jima je nekaj zgodilo. Panja sta ostala prazna, kajti za ponoven lov, je bilo že prepozno.

V začetku tudi v panju z črnordečimi čmrlji ni bilo videti mladih čmrljev. Ali je bilo to zaradi tega, ker sta bili nekaj časa v panju dve matici? Čez nekaj časa pa sem le videl, da so začeli izletavati manjši čmrlji. Očitno je ena izmed matic prevladala in ustvarila gnezdo. Tako so iz panja in tudi od drugod na pašo prihajali na cvetove drobnjaka, ki je cvetel na našem vrtu. Tako sem dne 28.5.2025 prišel iz službe in na cvetu videl čmrlja, ki se ni premikal. Nekaj časa sem ga opazoval, nato pa sem šel do cveta. Čmrlj se ni premaknil. Vzel sem ga s cveta, nato pa z grozo ugotovil, da ga drži pajek. Čmrlj je bil na paši na spodnjem robu cveta, z vrha cveta, pa ga je pajek pihal v vrat. Tako združena sem



Slika 5.2: Umorjeni čmrlj.

odložil na tla. Čmrlj je bil mrtev. Čmrlji so stalno izletavali iz panja, vendar jih je bilo malo. Tako smo sredi julija preverili, kaj se v panju dogaja.

Čez dan se je večkrat slišalo brenčanje iz panja, zato smo mislili, da se je v njem naselila vešča. Tako smo ob odprtju videli veliko mladih čmrljev po celem panju. Prešteli smo jih okoli 50. Vešče ni bilo videti. Očitno je bil takrat vrhunec v panju, saj so kasneje v večjem številu prihajali iz panja. Panj se je umiril septembra, zadnji čmrlji so izletavali okoli 20. septembra. Po kasnejšem pregledu smo videli okoli 200 čašic v panju. Gnezdo je bilo izdelano v dveh plasteh.

Letos je bilo pri nas na Severno-primorskem veliko temnih zemeljskih čmrljev. Kjer je bil kakšen grm sivke, jih je bilo na njem skoraj vedno po okoli 30-50. Tako sem jih opazil v Novi gorici (praktično sredi mesta), v Desklah zraven črpalke in seveda na veliko grmih sivke v Tolminu.

Tako sem jih večkrat slikal. Še posebno pri srcu pa mi je slika, ki sem poslikal (29.9.2025) na grmu (*abelia grandiflora*) na robu Tolmina. Čez dan je bil grm poln zemeljskih čmrljev, v mraku

Zvezek komisije za alternativne opraševalce -2025

pa so se na grmu pripravljali na spanje. Tako sem jih poslikal kar tri, eden zraven drugega verjetno so bili samčki.



Slika 5.3: Čmrlji, pripravljani na spanje.

Zadnji čmrlj, ki sem ga videl, pa je bil ravno tako temni zemeljski čmrlj. Bilo je 6.11.2025 ob približno 15:30. Tega dne je bilo v Tolminu zjutraj 1,9°C, popoldne pa 15,9°C.

Tako je bilo moje leto s čmrlji. Upam, da bo naslednje še boljše, ker sem se tudi letos nekaj naučil.

Tolmin 24.11.2025

ČMRLJ(ARJ)EVO LETO 2025

Jurij Nabergoj, jurij.nabergoj@telemach.net

Kot vsako leto opisujem dogajanje okrog naše hiše v kraju Prežganje, 20 km vzhodno od Ljubljane, n. v. 590 m.

Poročilo za prejšnje leto sem sklenil z ugotovitvijo, da je bila »letina« slaba in da upam, da bo drugo leto boljše. In res je bilo leto 2025 precej boljše.

Prvega čmrlja sem videl 5. marca (*B. lucorum?*), prvega metulja citrončka pa tudi istega dne. Prva čebela samotarka je ob gnezdnici letala 7. marca 2025. Po mojih opažanjih so se navedene žuželke letos pojavile nekoliko pozneje, kot običajno.

11. marca se je v velik lesen panj naselila prva matica. Ko sem drugi dan panj potresel, je bilo slišati njeno »godrnjanje«. Sredi marca je bilo opaziti relativno mnogo iščočih matic. Pri lovljenju in »instaliranju« sem bil letos bolj neroden. K sreči pa se je kar nekaj matic samih naselilo v nekatere od številnih panjev nameščenih na parceli. Iz dnevnika povzemam, da je bilo 21. aprila naseljenih pet panjev. Iz enega od njih so že vzletale in izletavale

delavke (*B. pratorum*). Od naseljenih vrst sem z gotovostjo določil še *B. pascuorum* in *B. hypnorum*. Družina slednjih je bila zelo številčna in tudi živahna, kot je za to vrsto značilno. Ko sem poskusil urediti, da bo v panju več zraka na račun izolacije, me je eden celo pičil.

Sredi maja so bili živi še trije panji. 12. julija pa me je čakalo presenečenje. Opazil sem, da je panj, za katerega sem mislil, da je nenaseljen, in sem mimo njega hodil vsak dan, naseljen. Odprl sem panj in videl, da je notri popolnoma razvita in zdrava družina *B. pascuorum*. Ta panj je bil živ še pozno v jesen. Sredi oktobra pa so dolge noči in vlaga naredili svoje. Je pa to bil zame rekord glede trajanja gnezda.

Ocenjujem, da je bilo letos na moji lokaciji videti normalno število čmrljev, vsekakor več kot zadnji dve leti. Vztrajali so tudi pozno v jesen. Glede opaženih vrst čmrljev pa nič novega: nekaterih, ki se niso pojavljale zadnja leta, tudi letos ni bilo. Tako to gre.

TRADICIONALNI SEPTEMBRSKI POBEG; ŽE 17 LET SKUPAJ NA POTI

Janko Proj, janko.proj@gmail.com

Prva sobota v septembru je vsako leto rezervirana za dvajset prijateljev, da se lahko odpravijo na tradicionalni izlet SPOZNAVAJMO NAŠO DOMOVINO. Na ta dan se družina starejših od 50 let, pretežno iz Gorenjske, odpelje v nek konec Slovenije, ki je malce manj poznan povprečnemu Slovencu, po možnosti bolj oddaljen od večjih komunikacij in kar je najpomembnejše, da se na tej poti sreča z neko osebo, ki je v nečem tako posebna, edinstvena, da je vredno prisluhniti njeni življenjski zgodbi. Načrt potepa izdelava eden od udeležencev in ga

predstavi šele na zbirnem mestu, ki je bil letos na lepo obnovljenem gradu Tuštanj, v Moravški dolini. Tam so nam pozorni lastniki povedali nekaj o zgodovini gradu in njegovi obnovi, ter nam dovolili, da smo v izjemnem ambientu graščinskega atrija lahko odprli naše bisage in si privoščili malico, ki popestri potovalni načrt. Pot smo nadaljevali čez Katarijo in postali na razglednem mestu v bližini planinskega doma Ušte Žernk, kjer smo prisluhnili prijateljici geologinji, da nam je strokovno pojasnila geološke posebnosti moravske kadunje in

zasavskih gub. Moravško smo zapustili pri kapelici na Grmačah in se po izjemno lepi razgledni poti pod Sv. Miklavžem zapeljali proti Dolskemu. Med potjo smo v Veliki vasi opravili ogled naravnega plezališča, v Križevski vasi pa cerkve Sv. Križa. Čas nam ni dopuščal, da bi v Zagorici pri Dolskem pokukali v rojstno hišo Jurija Vege, ker nas je v Petelinjah že čakal naš gostitelj. Na parkirišču Župnije Sv. Helene smo pustili jeklene konjiče in se mimo spomenika misijonarju dr. Janezu Janežu in mimo Žerjavovega gradu, peš odpravili do doma Janeza Grada, zaslužnega prof. Univerze v Ljubljani, doktorja matematičnih znanosti, častnega občana Občine Dol pri Ljubljani in enega najboljših poznavalcev čmrljev v Sloveniji. Pod velikim nadstreškom njegove hiše nam je 92 letni profesor pripravil več kot uro dolgo predavanje o njegovem življenju, predvsem pa o njegovi dolgoletni ljubezni do čmrljev, ki jih je vzljubil že v otroštvu, ko je nanje naletel pri grabljenju sena. Zaradi njih je

precejšen del življenja preživel v naravi, jim postavil čmrljake in pri Čebelarski zvezi organizirano skrbel za njihovo promoviranje. Med vsemi njegovimi zapisi o čmrljih, kot alternativnih opraševalcih, pa je najbolj ponosen na obsežno publikacijo ČMRLJI V SLOVENIJI, ki jo je z njegovim urednikovanjem in v sodelovanju z nekaterimi drugimi sodelavci, izdal Čebelarski muzej iz Radovljice. Na koncu prijetnega druženja nam je pokazal še čmrljake in nepokošen travnik v strmini za hišo. Na njem se njegovi ljubljenci najboljše počutijo.

Poslovlili smo se s piškotom in pijačo v rokah, za kar je poskrbela njegova zlata žena Nežka.

Naše vsakoletno potepanje smo zaključili z odličnim kosilom na domačiji PR KRAČ v Dolskem, kjer je duhoviti gospodar poskrbel, da smo se razšli nasmejeni in z obljubo, da se na podobno pot odpravimo tudi prvo soboto v septembru leta 2026.

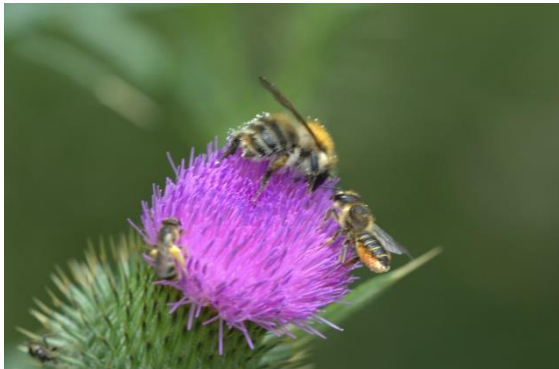


NOVE ZANIMIVE DOGODIVŠČINE S ČMRLJI

Tomaž Oštir, tostir@yahoo.co.uk

Čmrljak

V okolici čmrljaka so letos le redke matice iskale gnezda, kot že nekaj let zapored (od kar so vsi travniki intenzivno obdelani). Matic, ki so iskale gnezda nisem lovil in jim razkazoval gnezd. Zavedam se, da so pogoji okoli čmrljaka za čmrlje slabi, premalo raznolikih cvetic, na katerih bi lahko družinice uspešno zaključile sezono. Tudi s hranjenjem družinic, ki bi se eventualno razvile v panjih verjetno nebi uspel preživeti. Za uspešen razvoj družinic ni dovolj le sladkorna raztopina in med. Potreboval bi dodajati tudi cvetni prah. In še vedno bi matice letale na pašo, iskat hrano. In če je v bližini ni, gredo daleč. Dlje kot letajo, bolj so izpostavljene sovražnikom, kot so ptice in večja verjetnost je, da bi gnezda ostala brez matice že v prvi fazi razvoja in propadle. Izkušnje iz preteklih let. Žal sem tudi časovno v teh mesecih zelo omejen, saj je od aprila do julija največ dela tudi pri čebelah.



Slika 8.1: Delavka *B. pascuorum* in dve samotarki na prvem cvetu osata Slivje, 9.7.2024.

Odločil sem se, da bom poskusil kar se le da izboljšati pogoje v neposredni bližini čmrljaka, zato sem se posvetil rastlinam, na katerih že leta najbolj pogosto opazujem čmrlje na Gorjancih. Lepo so mi ojačale korenine gabeza. Naštel sem dvanajst rastlin. Lepo je cvetel že aprila in na njegovih cvetovih sem opazoval matice kot kasneje delavke *B. heamaturus*, *B. hypnorum*, *B. pascuorum*, *B. pratorum* in *B.*

hortorum. Družinica *B. hortorum* se mi je sama tudi letos naselila v panj. Ostale so gnezdile nekje v bližini. Žal gabez ni trajal toliko časa, kot sem si želel. Ob prvem malo močnejšem vetru je padel in stebela so se polomila. Sicer je ponovno odgnal, vendar ni več zacvetel. Tudi s plevelom ni enostavno. Na Gorjancih sem v senčnem predelu pred leti naletel na gabez, ki je bil krepko preko enega metra visok, cvetel in bil konstantno obiskan s strani čmrljev. Vendar ni rasel kot samostojna rastlina, temveč obkrožen z mrtvimi koprivami, grmom leske in robido, tako ga veter ni polomil. Razočaran sem bil tudi z mešanici medonosnih rastlin, ki jih prodajajo v naših trgovinah. Sejal sem jo od marca do julija na zato pripravljenih površinah.



Slika 8.2: Samček *B. argillaceus* na cvetu osata (pegasti badelj?). Slivje, 9.7.2024.

Medonosne rastline (oljna repica, rdeča detelja, ajda, bograč, facelija..) so bujno rastle in cvetele, vendar niso bile tako obiskane, kot na primer posamezne bilke grabljišča, krvavega mlečka ali mrtvih kopriv, rastlin, ki so samonikle rasle v bližini. Letošnje leto, je bilo kot kaže primerno za kalitev osatov. Uspelo mi je ohraniti kar 7 rastlin osata, zelo podobnega pegastemu badlju. Na Gorjancih kar pogost in običajno priljubljena točka za postanke raznoraznih samčkov, pa tudi vir medicinske in cvetnega prahu za delavke. Pozorno sem čakal na prvi cvet. Prvi cvet se je odprl 29.6..Nisem bil razočaran, par dni je bil obiskan preko celega

dneva, tako s strani čebel, čebel samotark in čmrljev. Veselil sem obiska preostalih cvetov (več kot 50), vendar je bil obisk osata, ko je cvetelo po deset cvetov hkrati zelo slab. Ne vem zakaj. Seveda bom naslednje leto ponovno zasadil osate, poskrbel, da gabez ne bo pokošen in poskusil dodati še kakšno zanimivo rastlino iz rodu ustnatic.

Samčki rjavega čmrlja *B. pascuorum*

Med letom sem v bližini opazil le redke delavke rjavih čmrljev *B. pascuorum*. Na veliko presenečenje, pa sem naletel na grmu kovačnika 19. oktobra. Sicer lep sončen dan, vendar temperatura le okoli 20°C, na kovačniku pa so pristajali čmrlji. Hitro sem opazil, da jih cvetovi ne zanimajo, na kratko so posedali na listih, kot bi počivali. Minutko, dve, potem pa so se znova vzdignili v zrak in poleteli med bambusova stebela v bližini. Dogajanje sem spremljal kakšno uro. Samčki so pristajali na



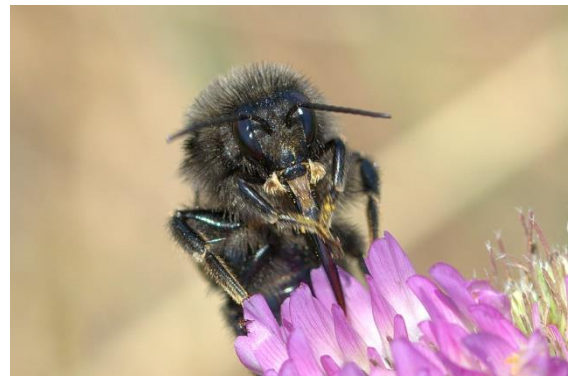
Slika 8.3: Samčka *B. pascuorum* na paritvenih izletih. Slivje 19.10.2025.

Listih kovačnika, običajno na istih, malo postali in odleteli naprej. Vsaj trije različni zagotovo. Dva sta posedala dlje časa in mi ju je uspelo fotografirati, tretjega, ki je bil po izgledu-živih barvah dlačic najmlajši, mi ni uspelo fotografirati. Mladec je takoj, ko sem pristopil v bližino odletel, starejša dva sta na sliki 8.3.. Seveda me je zanimalo kje so samička-mlade matice. Letale so nad grmom kovačnika, bolj natančno, so ga preletavale. Leti samičk so bili bolj umirjeni, med tem ko so bili leti samčkov zasledovalni, hitrejši in bolj vijugasti. Žal se je vse skupaj dogajalo nekje na višini 4-6 metrov visoko, tako da razen različnega načina leta in

velikosti, ostalih podrobnosti nisem razločno videl. Lahko bi bile tudi matice kakšnih drugih vrst čmrljev, kar dvomim. Tudi za rjave čmrlje *B. pascuorum* so takšni paritveni izleti pozni. Pred 19.10. je bilo že nekaj mrzlih dni in tudi 20.10. nad kovačnikom ni bilo več opaziti nobenih podobnih preletov, ker je bil hladen, oblačen dan.

Čmrlji na Gorjancih

Z izleti na Gorjance letos nisem imel sreče, nekako mi ni uspelo skozi celo poletje obiskati mojih priljubljenih destinacij, bogatih s čmrlji.



Slika 8.4: Zanimivi čmrlj z Gorjancev. Črneča vas, 4.7.2025.



Slika 8.5: Zanimivi čmrlj z Gorjancev. Črneča vas, 11.7.2025.

Preveč obveznosti s čebelami. Uspelo mi je le okoli stojišča čebel površno spremljati dogajanje. Najlepši trenutki so bili pri opazovanju čmrljev na travniku v neposredni bližini. Na sosednjem travniku se je po prvi košnji konec junija zgodilo prijetno presenečenje za čmrlje. Zemlja je bila po košnji še vedno dovolj vlažna in po nekem naključju so topli julijski dnevi bili najbolj ugodni za dve vrsti detelje in posamezne glavnice. Vse tri vrste rastlin pa so za čmrlje odlični vir hrane, ki je

privabil vsakodnevno veliko število različnih čmrljev. Teško bi ocenil koliko različnih vrst je



Slika 8.6: Naravni travnik, za čmrlje najboljše poskrbi narava sama. Črneča vas 4.7.2025.

bilo zares prisotnih, kajti za to bi bilo potrebno opazovanje travnika skozi cel dan. V nekaj dnevnih obiskih po kakšno uro mi jih je uspelo po fotografijah naštetih najmanj 10 različnih vrst čmrljev. Čmrlja na sliki 8.4 in 8.5 sta najbolj izstopala in ju do sedaj še nisem opazil na nižjih predelih Gorjancev.

Čmrlji v Bohinju in na okoliških planinah

22.8.2025 mi je uspelo obiskati s čmrlji bogato Planino Blato. Kot vedno, sem tudi letos tu srečal veliko zanimivih čmrljev. Zanimivo je, da tako, kot na drugih lokacijah tudi tukaj naletim vsako leto na malo drugačno situacijo. Nekatere vrste so prisotne vsako leto, nekatere ne. Vsako leto pa po številčnosti izstopa druga vrsta. Na primer leta 2023 je bila daleč najbolj številčna vrsta čmrlj *B. gerstaeckeri* – letos na isti lokaciji nobenega primerka. Leta 2024 so



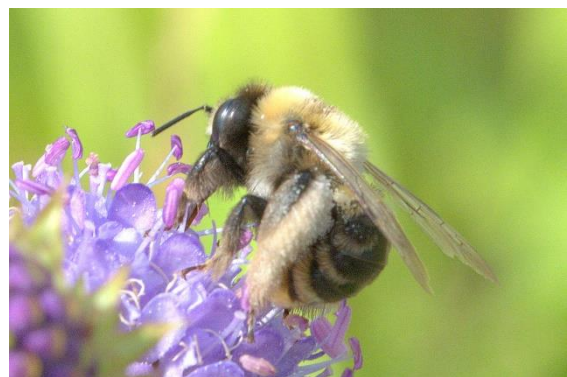
Slika 8.7: Delavka *B. soroensis*. Planina Blato, 22.8.2025.

bili najbolj številni čmrlji *B. pyrenaicus* in *B. wurflenii*. Letošnje leto so bili daleč najbolj številni čmrlji *B. soroensis*.

Zelena gora

Tudi letos mi je v prvi polovici avgusta uspelo obiskati Bosno in Hercegovino. Poleg Prozorja in Golega brda –Visočice, mi je uspelo obiskati tudi Zelen goro. Na prvih dveh lokacijah mi je uspelo fotografirati več ali manj znane čmrlje, katere sem omenil že v lanskem zvezku. Zelen gora, prelepo pogorje v Dinarskih Alpah z značilnimi zaplatami različnih cvetic, ki s svojem cvetenjem dobesedno obarvajo visokogorske travnike. Na zaplatah velikih od le nekaj kvadratnih metrov, lahko pa tudi v velikosti travnika, so presenetljivo, za moje pojme nenavadno, prevladovale v glavnem cvetice iste vrste. Kot bi rasle v komunah.

Poleg številnih zanimivih čmrljev, katere sem preteklega leta srečal tudi na sosednjem Črnogorskem Durmitorju, je moja pozornost pritegnila zanimiva čebela samotarka. Velika kot delavke manjših čmrljev in bogato poraščena z dlačicami. Izstopala pa je predvsem zaradi neverjetno košatih dlačic na zadnjem paru nožic, opaznih že od daleč.

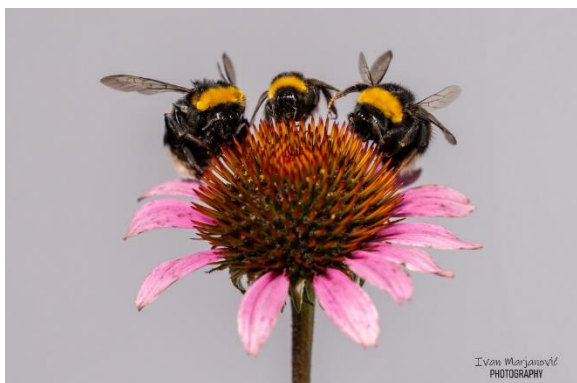


Slika 8.9: Nenavadna čebela samotarka. Zelen gora, 7.8.25.

Vsekakor so Dinarske Alpe, tako kot naše Julijske Alpe pravi raj za čmrlje različnih vrst.

FOTOGRAFIJE ČMRLJEV IN ČEBEL SAMOTARK

Avtorji: Ivan Marjanović, marjanovic1980@gmail.com, Tatjana Pirman, Jožica Arhar, jozica.arhar@gmail.com, Irena Kobal, irena.kobal@gmail.com, Miran Nerat, miran.nerat@siol.net, Ramšak Andrej, ramsak@gmail.com, Rejec Miran, benck.miran@gmail.com, Jana Milovanović, Nina Košak, Hana Čuček, hana.cucek@gmail.com, Barbara Grad, barbara.bcucek@gmail.com, Marko Nerat, mnerat@siol.net



Slika 9.1: Čmrlji *B. lucorum* na »paši«. Otok Žirje, Dalmacija, julij 2025.

Foto: Ivan Marjanović



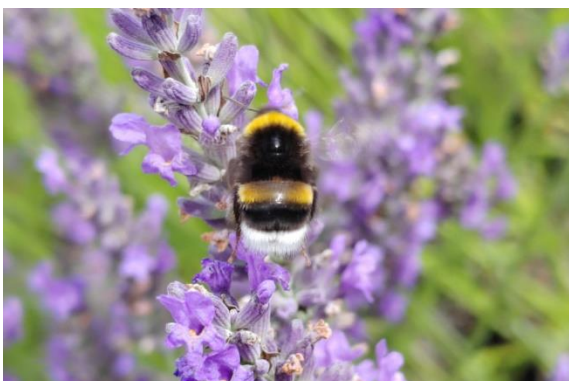
Slika 9.2: Neznani čmrlj, Škotska, 10.7.2025.

Foto: Jana Milovanović



Slika 9.3: Matica *B. terrestris/lucorum* išče zavetje sredi zime; pot na Celjsko kočo, 31. januar 2025.

Foto: Irena Kobal



Slika 9.4: Matica *B. lucorum* na cvetu sivke.

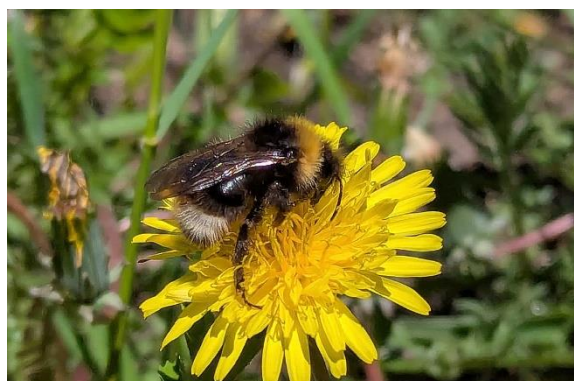
Doma, 11. 7. 2025.

Foto: Irena Kobal



Slika 9.5: Čmrlj *B. lucorum* (*terrestris*?), mesto Machico na otoku Madeira, 1. 8. 2025.

Foto: Jožica Arhar



Slika 9.6: Čmrlj kukavica, Rodopi - Bolgarija, 29.4.2025.

Foto: Jana Milovanović



Slika 9.7: Samček *B. argillaceus/hortorum*, Eira do Serrado, otok Madeira, 31. 7. 2025.

Foto: Jožica Arhar



Slika 9.8: Čmrlji *B. hypnorum* hladijo gnezdo v spoju fasade hiše, 27. 6. 2025.

Foto: Andrei Ramšak



Slika 9.9: Zanimivi samček se greje na zadnjih novembrskih sončnih žarkih. Petelinje/Dol pri Ljubljani, 12. 11. 2025.

Foto: Miran Nerat



Slika 9.10: Temni zemeljski čmrlj *B. terrestris*, Barbariga, 16. 7. 2025.

Foto: Tatjana Pirman.



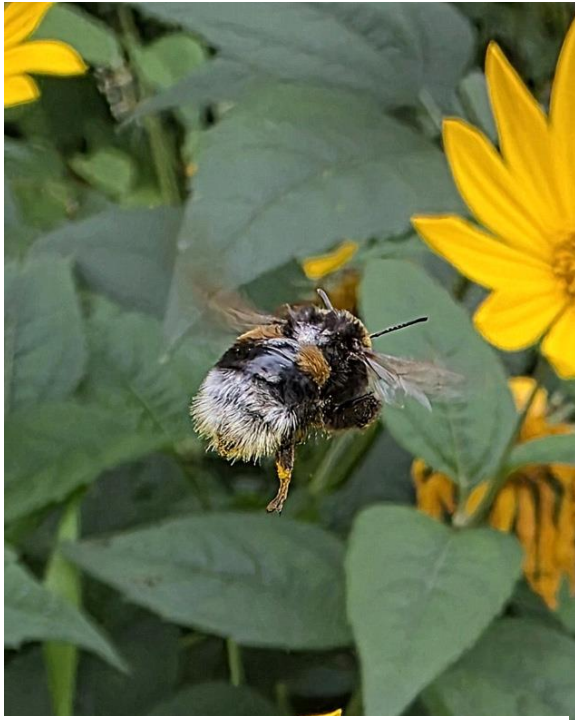
Slika 9.11: Lesna čebela - *Xylocopa violacea*, vas Vidalići, otok Pag, 12. 7. 2025, ob 7:15.

Foto: Hana in Mark Čuček

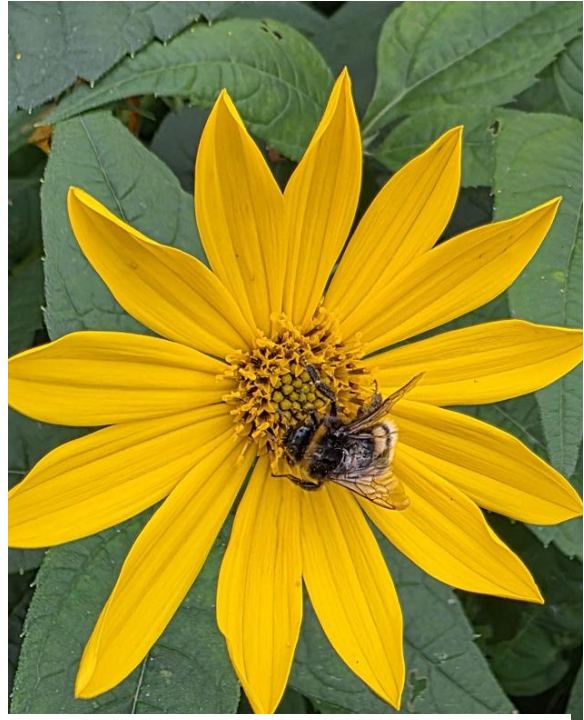


Slika 9.12: Čmrlj *B. hypnorum* z okrnelimi krili. Petelinje 16/ Dol pri Ljubljani, 30. 5. 2025.

Foto: Rejec Miran



Slika 9.13: Čmrlj *B. lucorum/terrestris* na paši.
Cesta v Kresnice 12/Dol pri Ljubljani, 28. 9.2025.
Foto: Arhar Jožica.



Slika 9.14: Čmrlj *B. lucorum/terrestris* na paši.
Cesta v Kresnice 12/Dol pri Ljubljani, 28. 9.2025.
Foto: Arhar Jožica



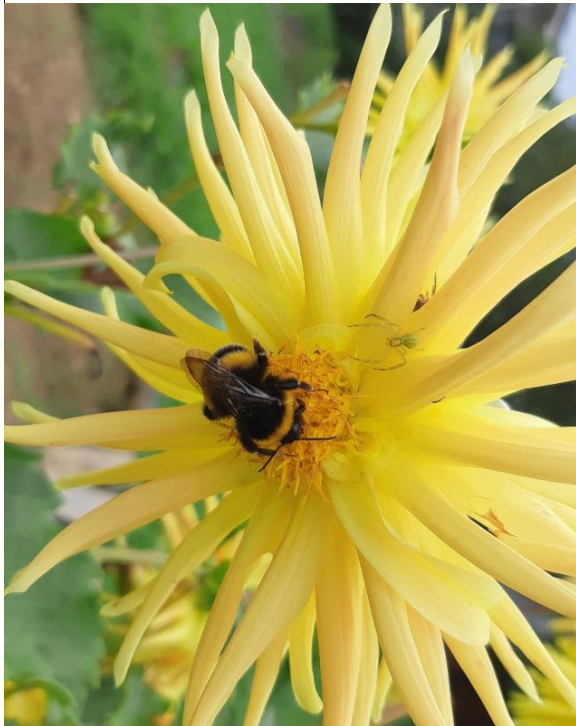
Slika 9.15: Čmrlj pri počitku. Avguštine,
Kostanjevica na Krki, 2025.

Foto: Nina Košak



Slika 9.16: Hiška za čebele in čmrlje, Etelaespalandi,
Finska, 24. 9. 22025

Foto: Ivan Marjanović



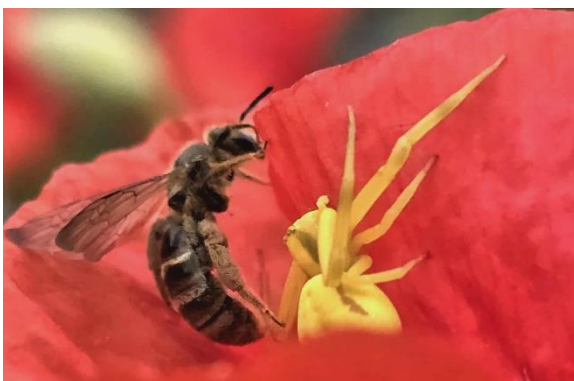
Slika 9.17: Čmrlja *B. lucorum* (in *B. pascuorum*) na rumenih reginah, Petelinje 16/Dol pri Ljubljani, 27. 9. 2025

Foto: Miran Nerat



Slika 9.18: Matica *B. lucorum* se hrani na cvetu belega spomladanskega žafrana, Petelinje 16 / Dol pri Ljubljani, 7. 3. 2025.

Foto: Miran Nerat



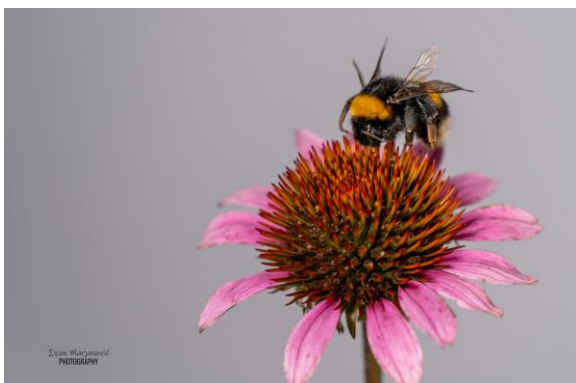
Slika 9.19: Čebela samotarka v nevarnosti. Avguštine, Kostanjevica na Krki, 2025.

Foto: Nina Košak



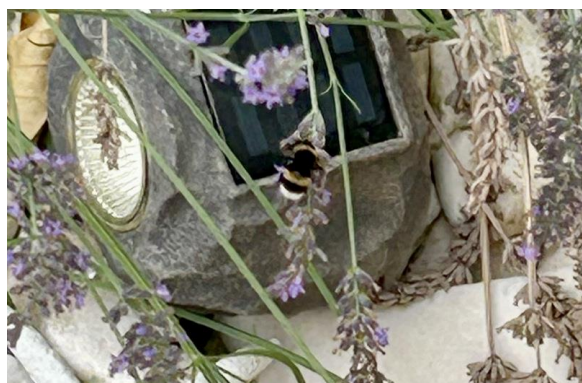
Slika 9.20: Čebela samotarka – lesna čebela *Xylocopa violacea*, Litija, 18. 6. 2025.

Foto: Sonja Jurgele



Slika 9.21: Čmrlji *B. lucorum* na »paši«. Otok Žirje, Dalmacija, julij 2025.

Foto: Ivan Marianović
Zvezek komisije za alternativne opraševalce -2025



Slika 9.22: Zemeljski čmrlj *B. lucorum*/*B. terrestris*, Barbariga, 12. 7. 2025.

Foto: Barbara Grad



Slika 9.23: Metulj Lastovičar *Papilio machaon* je eden od največjih metuljev. Na sivki, 11. 7. 2025.

Foto: Irena Kobal



Slika 9.24: Samček *B. argillaceus/hortorum*, Eira do Serrado, otok Madeira, 31. 7. 2025.

Foto: Jožica Arhar



Slika 9.25: Matica *B. humilis*, Petelinje, 20. 4. 2025.
Foto: Marko Nerat



Slika 9.26: Matica *B. terrestris*, Petelinje, 20.4. 2025.
Foto: Marko Nerat